core/journals/english-today/article/impacts-of-world-englishes-on-local-standardized-language-proficiency-testing-in-the-expanding-circle/7C7D285D401079EEFCF138B7973C6AA3

5. Zheng Y., Cheng L. College English Test (CET) in China. *Language Testing*. 2008. P. 408–417. https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/0265532208092433

УДК 141
DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-346-3-16

Огнєва О. Д.
ORCID: 0000-0002-9093-9358
кандидат історичних наук, старий науковий співробітник,
старий науковий співробітник відділу Близького та Середнього Сходу
Інститут сходознавства імені А. Ю. Кримського
Національної академії наук України
м. Київ, Україна

ЖИТТЯ І ТВОРЧІСТЬ ТИБЕТСЬКОГО ПРОСВІТИТЕЛЯ НА ІМ'Я ГЕНДУН ЧОПЕЛЬ (ДО 120-Ї РІЧНИЦІ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ)

Ключові слова: Амдо, Індія, культура, мандрівник, монастир, рукопис, санскрит.

В історії духовної спадщини Тибету людина на ім'я Гендун Чопель (1903–1951) може сприйматися як багатоликий Протей. Пройшовши вишкіл трьох буддійських монастирів, Гендун Чопель (1903–1951) володів блискучим літературним даром – був талановитим поетом і прозаїком. Він також знаний як художник, бо заробляв на прожиття у скрутні часи, створюючи і класичний тибетський сакральний живопис, і портрети у традиції сучасного європейського живопису, й ілюстрації до власних перекладів і творів. Йому належать першокласні переклади з різних мов і на різні мови, і водночас він пише ще іншими, крім рідної, мовами. Наділений надзвичайною пам'яттю і логікою, Чопель виявився непереможеним полемістом, який заточив свою майстерність під час монастирських змагань. Високий рівень здобутої монастирської освіти, глибокі знання буддійського вчення і догматики, канонічних текстів у традиціях різних релігійних шкіл Тибету, гострий розум, багаті враження від спілкування з іноземцями, як з іновірцями, так і вченими, давали йому

змогу бути незалежним – мати свою думку і позицію, що не вписувалося в тодішній буддійський світ Тибету. Присвячений цій видатній людині 1-ї половини XX сторіччя текст, що пропонується нижче, є вступним за змістом і скорочено репрезентує твори, пов'язані з ним.

Гендун Чопель[1] став провісником духовної культури нового сторіччя. Тож не випадково увагу дослідників привертають дати його життя і смерті, що не просто визначають межі 1-ї половини XX сторіччя, а й є своєрідними мітками знайомства закритого тибетського суспільства із зовнішнім світом нового часу. 1903–1904 роки – це час, коли цивілізована і демократична Англія надсилає для укладання мирного договору з тибетським урядом дипломатичну місію в супроводі загону регулярної англійської індійської армії у складі від 3000 до 4600 військових та 7000 одиниць допоміжного складу, якому протистояли звичайні тибетці – селянські ополченці, озброєні переважно ґнотовими рушницями. У 1950–1951 рр. частини Народно-визвольної армії Китаю здійснюють "мирне визволення Тибету" – звільнення від "міжнародного імперіалізму".

Події початку 1-ї пол. XX ст. виявилися своєрідним каталізатором, що сприяв появі двох Тибетів: Тибету у складі КНР і тибетської діаспори за його межами. У цей найсуперечливіший проміжок часу "Гендуну Чопелю випала доля протистояти божевіллям сучасності" [8, p. xii]. У нього виробився "критичний" погляд на власне тибетське суспільство. Тому представники наступних поколінь дослідників, і тибетці, і європейці, вбачали в ньому справді "сучасну" людину [10, p. 326].

За припущенням окремих дослідників, лише з початку 1970-х рр. з'являються твори про неоднозначного Чопеля. Першими про свого видатного земляка пишуть тибетці. Друкують ці твори на теренах Індії представники діаспори: Рікха Лопсантензін (тиб. Ri-kha blo-bzang-bstan-dzin) (Варанасі, Індія; 1972), Ракра Рінпоче Третхон Тхубтенчодар[2] (тиб. bkras-mthong thub-bstan-chos-dar; 1925–2012) (Бібліотека тибетської літератури й архіву; Дхарамсала, Індія, 1980 р.). До 80-річчя Чопеля нові

[1] Ім'я транскрибується по-різному: Гендун Чопхель, Гедун Чьопхель, Гедюн Чьопхель тощо. Відомо десь вісімнадцять фонетичних версій імені, див.: Stoddard H. M. Gedun Chopel, 20th century Tibet's finest writer // The Newsletter. No. 56. Spring 2011. P. 30–31. Гендун Чопель, український варіант, наведено приблизною фонетичною транскрипцією (за браком в Україні єдиної загальноприйнятої системи такий підхід допустимий в авторських варіантах), що супроводжується орфографічною формою відповідно до системи латинської транслітерації Вайлі (Wylie) тибетських текстів: dge-dun chos-'phel. Так само в текст вводяться інші тибетські імена та інші слова.

[2] Ракра Рінпоче Третхон Тхубтенчодар за рекомендацією Гендуна Чопеля, свого вчителя, вивчав санскрит у Юрія Реріха (1902–1960) і продовжив навчання в Шантінікетані, Університеті Рабіндранатха Тагора.

матеріали друкувались і в Тибеті (ТАР, Тибетський автономний район, Лхаса, КНР), і в діаспорі. Хоркханг Сонампелбар[3] (тиб. Hor-khang bsod-nams-dpal-bar) видає статтю в журналі "Тибетологія" (тиб. Bod-ljongs zhib-'jug; Лхаса, 1983). Того ж року Діаспорна бібліотека друкує книгу Кірті Тулку (тиб. kirti sprul-sku; 1926–2006) про Гендуна Чопеля (тиб. mDo-smad-pa dge-dun chos-phel-gyi skor ngag rgyun lo-rgyus phyogs bsdoms; Дхарамсала, 1983) з подальшим англомовним перевиданням до 110-ї річниці від дня його народження під назвою "Портрет великого мислителя" [5].

Із середини 1980-х рр. з'являються праці європейських учених, зокрема "Жебрак з Амдо" – перша біографія Гендуна Чопеля – франкомовна, авторка Хізер Стоддард[4] [11]. Їй же належить англомовна рецензія на згадані біографії двох тибетських авторів (Кірті Тулку та Хоркханг) у журналі "Тибет" [4, p. 44–48]. Переклади, дослідження й окремі статті друкували Д. Гопкінс [2], Б. Боген [1, p. 67–78], І. Менгард [9], Л. Шедлер [10], Д. С. Лопес [6; 7; 8], Д. Джексон [3, p. 194–264]. На честь століття з дня народження Гендуна Чопеля (2003 р.) відбувається конференція. Його шанувальники із семи країн представили різнобарвне життя і спадщину буддиста і літератора (писав не тільки рідною, а й англійською мовою), перекладача – із санскриту, палі, англійської; журналіста (співпрацював з періодичними виданнями, як тибето-, так і англомовними). До 110-ї річниці з дня народження Гендуна Чопеля Д. Лопес друкує книгу "Гендун Чопель: перший сучасний художник Тибету" [7]. Нові публікації до 120-ї річниці поки що віднайти не вдалося.

Гендун Чопель спромігся засвоїти знання тибетських буддійських шкіл ньїнгма і гелук; ознайомитися з християнським віровченням в американській місіонерській традиції. Він спілкувався з іноземцями, серед яких Рахула Санкрітьяяна, Рабіндранатх Тагор, родина Реріхів; мандрував Центральним Тибетом, Індією, Шрі-Ланкою; опанував різні мови і переклади з них. Проте доля його в останні роки життя, після повернення до Лхаси, трагічна – бідність, звинувачення у зраді, ув'язнення, звільнення і передчасна смерть.

[3] Хоркханг Сонампелбар – член заснованої на той час Академії соціальних наук у Лхасі, близький друг і благодійник Гедуна Чопеля; редактор його хроніки "Білі Аннали" (тиб. Deb-ther dKar-po).

[4] Хізер Марі Стоддард. Національний інститут східних мов і цивілізацій (Heather Marie Stoddard; National Institute of Oriental Languages and Civilisations, скорочено INALCO), Париж, Франція.

Література:

1. Bogin B., Decleer H. Who Was the “Evil Friend” (“the Dog”, “the Fool”, “the Tyrant”) in Gendün Chöphel’s Sad Songs? // The Tibet Journal. Vol. 22, No. 3. 1997. P. 67–78.

2. Hopkins J., Gendun Chopel. Dod pa’i bstan bcos (The Tibetan Arts of Love) / Tr. by Jeffrey Hopkins. Ithaca, N.Y., USA: Snow Lion, 1992. 282 p.

3. Jackson D. The Elusive American Tibetologist in Gendun Chöphel’s Life: “The First White Lama” (Theos Bernard) and Their Dream of Tibetland, California // Revue d’Etudes Tibétaines. No. 64, Juillet 2022. P. 194–264.

4. Karmay H. dGe-’dun Chos-’phel: The Two Latest Versions of His Life Story by Kirti Rinpoche and Hor-Khang bSod-Nams dPel-’bar // The Tibet Journal. Vol. 10, No. 1. 1985. P. 44–48.

5. Kirti sprul-sku. Gedün Chöphel: Portrait of a Great Thinker. Dharamsala: Library of Tibetan Works and Archives, 2013. 154 p.

6. Lopez Jr., Donald S., editor and translator. In the Forest of Faded Wisdom: 104 Poems by Gendun Chopel. A Bilingual Edition. University of Chicago Press, 2009. 199 p.

7. Lopez Jr., Donald S. Gendun Chopel: Tibet’s First Modern Artist. Serindia Publications, 2013.

8. Lopez Jr., Donald S. Gendun Chopel: Tibet’s Modern Visionary. Shambhala Publications, 2018.

9. Mengard I. dGen-dun-chos-phel: A Biography of the 20th century Tibetan Scholar. Dharamsala: Library of Tibetan Works and Archives, 1999. 153 p.

10. Schaedler L. Angry Monk: Reflection on Tibet: Literary, Historical and Oral sources for a Documentary Film. Zurich Open Repository and Archive, University of Zurich, 2007. 600 p.

11. Stoddard H. Le Mendiant de L’Amdo. Paris: Société d’ethnographie, 1985 [i. e. 1986]. 395 p.

12. Stoddard H. Gendun Chopel དགེ་འདུན་ཆོས་འཕེལ། b.1903 – d.1951 / BDRC P219 // The Treasury of Lives. October 2009. URL: https://treasuryoflives.org (дата звернення: 20.11.2023).